

1 pav. Šurfe 3 aptiktas šildymo sistemos kanalas. M. Dubinskaitės nuotr.

Fig. 1. The heating system duct discovered in test pit 3

grįstas šio kanalo dugnas. Šildymo sistemos kanalas veda iš Š į P, centrinio pastato kamino link. Kanalo plotis tirto šurfo vietoje iki galo neatidengtas. Nuo skliauto viršaus iki grįsto dugno – apie 60 cm. Plytų paviršius, buvęs kanalo vidinėje pusėje, aprūkęs.

Patalpos R siena yra pertvarinė. Ji sumūryta vėliau, nei statytas pats pastatas. Ji nesurišta su kitomis patalpos sienomis, į kurias remiasi. Sienos pamatai iš viso įgilinti iki 50 cm. Statant sieną dalinai apgriautas šildymo sistemos kanalas.

The Workers' Housing at the Jieznas Manor Complex

In 1633, Jieznas became the home of the Pacas family who erected a luxurious palace there. In 1837, a large part of the palace burnt down and the manor was abandoned. In 2015, a field evaluation was conducted near the late 18th-century building for the manor's workers. The building is a N–S rectangle with an avant-corps (Ital. *risalto*) in the centre of the E and W sides. During the evaluation, a total of 3 m^2 were excavated and it was determined that the avant-corps on the E side was constructed later than the building itself. Inside the building, a brick duct, which was part of the heating system and ran towards the central chimney, was discovered under the floor (Fig. 1). Several 18th-century stove tile and pottery sherds were found in the rubble above the duct's vault.

Linas Girlevičius,
Valdas Vainilaitis

Sapiegų rezidencija Antakalnyje

2015 m. UAB „Teisinga orbita" atliko žvalgomuosius tyrimus Sapiegų rezidencijos, trinitorių vienuolyno ir ligoninės statinių komplekso (UK 762), Sapiegų rūmų (UK 25771) ir parko (UK 25773) teritorijose Vilniuje. Archeologiniams tyrimams sklype Leono Sapiegos g. 13 prie Sapiegų rūmų ir sklype Antakalnio g. 17 ligoninės statinių komplekso Š dalyje vadovavo L. Girlevičius, tyrimams sklype Antakalnio g. 17 ligoninės statinių komplekso vidurinėje ir P dalyse – V. Vainilaitis.

Didžiąją dalį sklype Antakalnio g. 17 esančių XIX a. statytų pastatų numatoma pritaikyti VšĮ „Vilniaus technologijų ir meno centras" poreikiams. Ketinama statyti naujus statinius – priestatus prie esamų pastatų, įrengti, rekonstruoti požeminius inžinerinius tinklus. Archeologiniai tyrimai (žvalgymai) rezidencijos parke, ligoninės statinių komplekse pradėti 2004 m. (*ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 369, nr. 76), jie tęsti 2005–2007 m. (*ATL 2005 metais*, V., 2006, p. 479, nr. 85; *ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 206–209; *ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 244–248). Parkas įkurtas, jį juosusios sienos, tvoros su vartais statytos XVII a. pabaigoje, kai buvo sta-

tomas Kazimiero Jono Sapiegos rūmų ir parko ansamblis. Atliekant žvalgymus parke fiksuoti pilkos smėlingos žemės sluoksniai su nedideliu kiekiu XVI–XIX a. datuojamų archeologinių radinių. Kada susiformavo ankstyviausi kultūrinio sluoksnio horizontai, nenustatyta, ankstyviausi radiniai datuoti XVI a. Didžiojoje dalyje prie remontuojamų, atkuriamų parko tvoros atkarpų kastų tranšėjų įžemis nebuvo pasiektas. Aptikta mūrinių statinių – parko mūrinių laiptų, mūrinių stulpų prie parko R tvoros ir kitokių liekanų. Dalis mūrinių statinių liekanų datuojama bent XVII a. I puse.

Žvalgomieji tyrimai ligoninės statinių komplekso vidurinėje ir P dalyse pradėti kovo mėnesį. Greta esamų pastatų ir projektuojamų naujų statinių vietose ištirta 12 šurfų, bendras tirtas plotas 21,6 m^2. Vietose, kur kultūrinis sluoksnis nesuardytas vėlesnių perkasimų, jo storis siekė 0,4–1 m. Po viršutiniais sluoksniais 9 šurfuose aptikta akmenų grindinių fragmentų. Manoma, kad tai XIX a. datuojamų plačių aplink esamus ligoninės statinių komplekso pastatus išgrįstų atgrindų liekanos. Kur buvo įmanoma, tyrimų metu siekta jų neardyti. Po viršutiniais sluoksniais ir pagrindais akmenų grindiniams, vietose, kur kultūrinis sluoksnis nesuardytas vėlesnių perkasimų, atkastas ir ištirtas nuo 25 iki 85 cm storio archeologinis sluoksnis. Tai tamsiai pilka smėlinga žemė, susiformavusi šioje rezidencijos dalyje buvusio parko funkcionavimo laikotarpiu, o galbūt ir ankstesnio (XVI–XVII a. II pusės) dvaro egzistavimo laikotarpiu. Šiame kultūrinio sluoksnio horizonte aptikti radiniai datuojami XVI–XVII a., tačiau archeologinis sluoksnis yra menkai intensyvus. Ankstyviausias tyrimų metu aptiktas radinys – renesansinės stilistikos koklio, datuojamo XVI a. I puse, fragmentas (1 pav.). Jis rastas suardytame sluoksnyje, o jo patekimo į šį sluoksnį aplinkybės nebuvo nustatytos.

Ligoninės statinių komplekso Š dalyje žvalgomieji tyrimai atlikti spalio mėnesį. Apytikrėse suprojektuotų lietaus nuotekų infiltracinių šulinių vietose, prie pastato pamatų, apytikrėse XVII a. pabaigoje statytos, o XIX a. nugriautos rezidencijos parką iš Š ribojusios tvoros atkarpos liekanų vietose ištirta 11 įvairaus dydžio šurfų – iš viso kiek didesnis nei 30 m^2 plotas. Nustatyta, kad kultūrinio sluoksnio storis tirtose vietose – 0,75–2,1 m, o ankstyviausi jo horizontai datuojami XVII a. Po viršutiniais sluoksniais, vietose, kur kultūrinis sluoksnis nesuardytas vėlesnių perkasimų, atkastas ir ištirtas iki 1,2 m storio archeologinis sluoksnis. Jis yra kelių horizontų. Apatinis tamsiai pilkos smėlingos žemės sluoksnis kai kur yra plonas (apie 5 cm) ir be radinių, sietinas su anksčiau vietovėje žėlusia augalija. Šis sluoksnis intensyvesnis, storesnis tirtos teritorijos Š dalyje, kur šurfe 9 jo storis yra iki 40 cm, jame aptikta gana daug XVII a. radinių. Viršutiniu archeologinio sluoksnio horizontu laikytinas pilkšvo smėlio sluoksnis, fiksuotas didelėje tirtos teritorijos

1 pav. Vidurinėje parko dalyje tirtame šurfe 5 aptiktas XVI a. koklio fragmentas. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 1. A fragment of a 16th-century stove tile found in test pit 5 in the central part of the park

2 pav. Parko Š dalyje tirtame šurfe 10 atkastas mūrinio pastato kampas iš Š. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 2. The corner of the masonry building unearthed in test pit 10 in the N part of the park, as seen from the N

dalyje. Tikėtina, kad šis sluoksnis, kuriame surasta XVIII a. rusiška moneta, galėjo būti supiltas formuojant ar performuojant parką. Tyrimų metu aptikta grindinių, mūro fragmentų, nedaug XVII–XX a. datuojamų smulkių archeologinių radinių. Dviejuose prie pastato P sienos tirtuose šurfuose aptikti iš akmenų formuotos atgrindos fragmentai, datuojami XIX ar XX a. Minimu laikotarpiu datuoti ir akmenų grindiniai, aptikti 4 šurfuose, tirtuose atokiau nuo pastato. Prie ligoninės Š korpuso Š dalies tirtame šurfe 10 aptiktos XIX a. (XVIII a.?) datuoto mūrinio pastato liekanos – PV kampas (2 pav.).

Apytikriai šioje vietoje stovintys pastatai pažymėti 1798 ir 1808 m. Vilniaus miesto planuose. Šurfe 3, prie pastato pamatų aptiktos spėjamos tako, buvusio parko išorėje, už mūro tvoros, liekanos (3 pav.). Takas datuotinas Sapiegų rezidencijos kūrimo laikotarpiu – XVII a. pabaiga. Minimu laikotarpiu ar XVIII a. datuoti ir akmenų grindinio fragmentai, aptikti šurfuose 10 (apatinis) ir 11 (4 pav.).

Manome, kad tai gatvės ar įvažiavimo į tuometinę Sapiegų rezidencijos ūkinę dalį iš V (nuo dabartinės Antakalnio gatvės) fragmentai. Grindinys su lataku. Itin svarbu šias dangas tinkamai ištirti, surasti jų kryptis ateityje vykdant žemės kasimo darbus ar archeologinius tyrimus – tai padėtų geriau atkurti Sapiegų rezidencijos struktūrą. Šurfuose 2, 4 ir 6 aptikta parką iš Š ribojusios neišlikusios mūro tvoros, datuotos XVII a. pabaiga, liekanų (5 pav.). Jos buvo stipriai apardytos XIX a. (plg. LDK valdovų rūmus, Radvilų rūmus prie Neries, Merkinės rotušę ir kt.).

3 pav. Parko Š dalyje tirtame šurfe 3 atkastas XVII a. pabaigos tako pakraštys iš PV. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 3. The edge of the late 17th-century footpath unearthed in test pit 3 in the N part of the park, as seen from the SW

Savivaldybės įmonė „Vilniaus planas“ rengia Sapiegų rezidencijos parko, taisyklingo stačiakampio plano barokinės parko dalies su takais, aikštelėmis ir fontanu, tvarkymo projektą. Rengdamas projektą architektas Evaldas Purlys surinko ir išanalizavo išlikusius archyvinius dokumentus, ankstesnių tyrimų duomenis apie architektūrinio komplekso, parko ir jo statinių istoriją. Aiškinantis parko architektūrą ir jos restauravimo galimybes, nutarta aprašytų elementų pėdsakų ieškoti taikant nedestrukcinius metodus. Pasirinktas tyrimas georadaru. Geofizinių tyrimų metu atlikti archeologiniai žvalgymai. Tiriant georadaru aptikta statinių (fontano), takų, aikštelės, kurių ir ieškota, spėjamų liekanų, nustatytos tikslios jų vietos. Vis dėlto verta pastebėti, kad geofizinių tyrimų duomenys nebuvo patikslinti ardomaisiais archeologiniais tyrimais, todėl tikslūs aptiktų statinių parametrai nebuvo nustatyti.

Kitas Sapiegų rezidencijos žvalgomųjų tyrimų etapas vyko birželio–liepos mėnesiais Sapiegų rūmų P kieme, sklype Leono Sapiegos g. 13. Čia numatyta rekonstruoti rūmų kiemo PR kampe buvusį arklidžių pastatą, nugriauti P ir PV dalyse, prie autentiškos kiemą iš P juosiančios tvoros esančius sovietiniu laikotarpiu pastatytus mūrinius pastatus. Tyrimai Sapiegų rūmų aplinkoje pradėti 1994 m. (G. Abaravičius). 2007 m. ir vėliau tyrimams rūmuose ir jų aplinkoje vadovavo L. Girlevičius (*ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 244–248; *ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 222–225; *ATL 2012 metais*, V., 2013, p. 268–271; *ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 522, nr. 420; *ATL 2014 metais*, V., 2015, p. 636, nr. 404).

2015 m. atliktų žvalgomųjų tyrimų metu atokiau nuo Sapiegų rūmų ištirti 4 šurfai, tyrimai atlikti 10 m^2 plote. Visuose šurfuose aptiktas vertingas kultūrinis sluoksnis. Jo storis nuo 1,4 iki daugiau nei 3,1 m. Ankstyviausi sluoksnyje aptikti radiniai datuojami XVII a. Remdamiesi 2015 m. ir anksčiau atliktų tyrimų duomenimis, manome, kad Sapiegų rūmų P kiemo

4 pav. Parko Š dalyje tirtame šurfe 11 atkastas XVII a. pabaiga ar XVIII a. datuojamo grindinio fragmentas iš P. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 4. The fragment of late 17th or 18th-century paving unearthed in test pit 11 in the N part of the park, as seen from the S

5 pav. Parko Š dalyje tirtame šurfe 4 atkastas XVII a. pabaiga datuojamo parko tvoros liekanos iš ŠV. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 5. The remains of the late 17th-century park fence unearthed in test pit 4 in the N part of the park, as seen from the NW

R dalyje reljefas yra performuotas Sapiegų rūmų statybos metu – XVI a. pabaigoje ar XVII a. I pusėje ir statytų rūmų rekonstrukcijos darbų metu XVII a. pabaigoje. Ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas šioje kiemo dalyje, taip pat 2015 m. tirtų šurfų 1–3 zonoje pradėjo formuotis XVII a. pabaigoje. Jis nėra intensyvus, gana stipriai apardytas sovietiniu laikotarpiu. Giliausiame, į PV nuo rūmų tirtame šurfe 4 (6 pav.) kultūrinis sluoksnis storiausias. Jame kultūrinis sluoksnis pradėjo formuotis bent XVI a., vertingi kultūrinio sluoksnio horizontai čia slūgso po 1,2 m storio menkaverčiais sluoksniais. Šurfo apatinėje dalyje aptiktas veikiausiai į įžemį įgilintas gamybinės krosnies (?) liekanų fragmentas. Atkastos kelios moliu rištos plytos. Dėl didelio kultūrinio sluoksnio storio šis objektas nebuvo detaliau ištirtas. Šis statinys statytas perkasant ankstyviausią (augalinį?) tamsiai pilkos smėlingos žemės sluoksnį be archeologinių radinių. Aukščiau ankstyviausio sluoksnio ir menamo krosnies statybos perkasimo tirtas iki 60 cm storio perdegusio molio su griuvenomis sluoksnis. Iš ankstesnių tyrimų žinoma, kad šis ar bent panašus į šį sluoksnis yra išplitęs didelėje teritorijoje sklypuose L. Sapiegos g. 13 ir 15. Jis siejamas su keramikos dirbinių gamyba iki prasidedant šiuose sklypuose mūrinei statybai. 2012 m. gerai išlikusios krosnies liekanos aptiktos rūmų centrinėje dalyje, kitos krosnies liekanos – į P nuo rūmų P galerijos. Šie faktai liudija, kad XVI a. vietovėje, kur vėliau pastatyti rūmai, būta gamybinio rajono. Ateityje atliekant archeologinius tyrimus galima tikėtis aptikti daugiau su gamybiniu paveldu susijusių archeologinių radinių.

2015 m. Sapiegų rezidencijoje vykę archeologiniai tyrimai suteikė naujų duomenų šios Vilniaus istorinio Antakalnio priemiesčio dalies raidai atskleisti. Archeologinius tyrimus rezidencijos teritorijoje numatoma tęsti.

6 pav. Šurfas 4 prie Sapiegų rūmų. Prie matuoklės apatinės dalies – gamybinės krosnies kampas iš PR. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 6. Test pit 4 near the Sapiega palace. The corner of the industrial furnace is visible near the bottom of the measuring stick, as seen from the SE

The Sapiega Residence in Antakalnis

In the late 17th century, the Sapiega residence was founded in the Antakalnis District of Vilnius. The complex consisted of a residential palace, a Trinitarian monastery, a park, and a 19th-century military hospital, the investigation of which began in 1994. In 2015, a field evaluation was conducted in the S courtyard of the Sapiega palace; four test pits were excavated near buildings, for which reconstruction or demolition was foreseen. Three of the four test pits were excavated in that part of the residence where the relief had been reshaped in the late 17th century at the expense of the previously formed cultural layer horizons. The cultural layer at the excavated location was characterised by sparse late 17th–19th-century finds. A cultural layer, in which the earliest horizons have survived, was excavated in one test pit.

The remains of a 16th-century industrial furnace were discovered at a depth of 3 m in it (Fig. 6).

Only in 2015 were the grounds of the park and hospital building complex more consistently investigated. It was determined that the cultural layer in the N part of this area began to form in the 17th century. To the N of the Baroque park, late 17th–18th-century structures were discovered: the remains of the fence erected in the late 17th century on the park's N boundary and demolished in the 19th century (Fig. 5), the remains of a footpath outside the park fence (Fig. 3), a fragment of the stone-paved street leading to the residence's production area (Fig. 4), and the remains of a masonry building demolished in the 19th century (Fig. 2). The thickness of the cultural layer in the area investigated to the S of the Baroque park was poorer and contained fewer finds. The earliest of the discovered finds was a fragment of a stove tile from the first half of the 16th century (Fig. 1).

Vismantas Muralis

Mirabelio įtvirtinta dvarvietė

2015 m. gegužės mėnesį buvo vykdomi archeologiniai žvalgymai Mirabelio įtvirtintoje dvarvietėje (UK 5279) (Kupiškio r.). Žvalgyta jos aikštelė ir žemuma bei į kultūros vertybių registrą neįrašyta neaiškios paskirties stačiakampio formos duobė, kuri yra sklypuose (kadastro nr. 5707–0012–0162 ir 4400–0298–0861). Darbų metu vizualiai žvalgytas 5 ha plotas, o metalo ieškikliu žvalgyta dvarvietės aikštelė, ją suskirstant į 4 sektorius – iš viso 6800 m² plotas (1 pav.). Aptikus signalą buvo kasama ne giliau kaip 20 cm. Radinių vietos lokalizuotos GPS imtuvu *Trimble R10*.

Mirabelio karinius įtvirtinimus sudaro stačiakampio formos lygi aikštelė su rūpestingais suformuotais šlaitais (2 pav.). Aikštelės ilgis R–V kryptimi – 170 m, plotis Š–P kryptimi –

1 pav. Žvalgymų Mirabelyje situacijos planas: 1 – įtvirtintos dvarvietės teritorija; 2 – įtvirtintos dvarvietės apsaugos zona; 3 – neaiškios paskirties stačiakampės duobės vieta; 4 – vizualinių žvalgymų vieta; 5 – žvalgymų metalo detektoriumi vieta. V. Muralio brėž.

Fig. 1. Situation plan of the surveys at Mirabelis: 1 – grounds of the fortified manor site; 2 – protected zone of the fortified manor site; 3 – the site of the rectangular pit with no clear purpose; 4 – site of the field-walking survey; 5 – site of the metal detector survey